

БАРЫТЫН ТЭНГНЭ ДЬҮӨРЭЛЭЭН

ОЧЕРК

Int. J. Environ. Res. Public Health 2020, 17, 3916

— Биңгы бөйүөләкүэ күльтуралың дъаңаллары жүйендерин ынтарга дүлгүнбайт. Ити дьон түмсәртөр, көхтөөх буолуутугар олуе туңалаах, Урут түөлөзүрлини (зоналарына) ула ыныаллар эрдебине ынтаачты наар ынтар эт. Оттоң билгитиң байшэхэ түйткөлүөнүн үзүнүр. Бөйнөс колюонбайт бу ынымын майдарга үзүлөрни ынратык намырттан олороллор. Кийицәрци киңи бийдүүр, алта уоннарын лапча аасны, сэтте уоннаах ырдьяңастар манча, бары биш спирт сотору-сотору мустар ынахтара суюх. Хамзац салымбайдашына, кинилэр үзүлөрни соргутууханын рүйтүнүү ыныахтар кинилэр суюх барбаттара балзор. Биңизээ эр дьон хоря тәризлэн үлкөнчөө ханым да сыла. Хорбутуугар ортотуунан 35 кийицэхинт. Саамай саистайхын, сцена ветерана Федот Шильич Гоголев 52 салымгар сыйдар, эддердөйт 11 ынаадын саяга бүтөрбиг үолаттар. Биңиң үзүбитетин олохтоо дъаңалта, табаарыстыба салалыкта ортуу обидүүр уонна бийгууллар. Ол курдук хоростуугар дарсаны, яраас ыныаллар дъаңалларга ынтыбышай ынтымын ынналлар, баарғаңынан техникаланып көмөлөндөр. Аныа үорахтөөх Екатерина Марковна Лыжникова көлөн хору салаймынбыттай ылдата биңиги төрөх конкурстарга мисстэлэйнер буоллубут. Хорбутаң однай ынталкын автый ылда, оттоң Сыннижаланын чиниң Үрмә кинилөн аягынан буолла. Егор Дмитриевич кийицэхинт чакчы үзэттен дуюйтуу, киңи туттуу инилэр.

Директор кызметин багчарга тэрдиц, Чыншара боңголатти Ырматын күннегөр тохсунтуу 17-18 күн-эеригөр мас тардынымыттар узуус анаас чемпионата тытылсыбыта. Бу улахан курохтаки манва, Чыншараба, барбыта эмис мэндээ буолбатах. Узуус күүс-тээх мас тардын ааччылара Николай Барашков, Павел Лыткин, Валерий Слепцов, Александр Спицев, Николай Околовиников уод.а. Чыншараттан тахсамбыттара, республика ба тийжэ билэллэр. Бу 72 кыттааччыдаах чемпионатка 2 спорт маастара 12 маастарга кандидаттар иштес быйзасынчылтара элбэги этэр.

Энэ сырдатыллыбытынан, миң күрөхтөшүн даамын

тын кансабанын бу күрөхтөннини мыттымыг күүс-көмө буолбут дөвөн ахтац аяармаахны баараабын. Найниләккэ, ону албан улуутжынынындар күрөхтөннеләргэ түгүстүк сүүрөр-жөгер, тарыйэр кийинде олохтоох ортооскуола уччутала Николай Петрович Окуневников буолар. Сәмзй, билээ-касте сатаабат, од гынаан баран барыга-бары ишники күннүүгү сыйдьэр дөн баар буоллар. Николай Петрович оннук дөннөортуу бишрэгдээстээр дээзехший, бука, албас буолтуу суюча. Найниләккэ аба балылыга В. М. Протодьяновов эмээ кинилэр колуонизләрийн ишитэ. Од да ишит буоллаа, Владимир Михайлович дөннөорутар төнө кынналарынан көмөлөө сатысыр, чи-харчы «Кыргызстан» араас дъацалларга молдун төйтүү күүс буумар. Оттон «Чынапшара» табаарыстыбы да бурабыллашынтын председателэ И. И. Хен уонна солбуйгаачты В. В. Лыткин оруу да ырын аргыс-таах дөннөор, Найниләккэ, улууска мыттылар улахан концерттар, уус-уран көрүүлээр ишниклэр суух барбаттар. Орто искууда директора Тарас Егорович Толстоухов бу уолаттары кытта оссо «Изини» покальчай изирт баар эрдөйттөн биллэр ырмайын, изийлийн мыттылар араас күрөхтөннеләргэ кини салайтар искуулатын колективца оруу бастапканай спонсор буоллаачы.

Чыннаралар билигиги райоң қынғылттар үчүн жарты көстүбәттин, күрәхтәннисеңдер, араас даянталарга барнастар олохтоналлор ынараханын барынайттадылар. Ол да иштеп дайын көргөзмөз, бирдишилден дьюонуан спосордашының үтүү үткөсүн күбүлдүйдө. Биринчи кийинен «Түрлөө» баалынын ханаи настыбатын баңызыг К. Ф. Омоневиников буюлар. Кипшагардин спосордашынынан эрэ мунгурдаммат, байтээ биринчүүрдө тэрпийдөттүп, дьюону-сөргөннөн көрүзүнччи, түмэоччи кийин иштеп биллэр. Эмиң чыннаралар Н. С. Говорова суюн биринч күрәхтәннин барбытынайттадылар. Николай Сергеевич байтоти кындынын күрәхтәннине оруу баринистори олохтуур. Бу да күрәхтәннине киши үчүн спортмен иза анал барнастарын туттарынан.

Дыл, ити курдук олороллор барыттын тэнгиз дүйнен Чыншана уаңыц дыно. Эттегибитең курдуң онноң көвүлжыччыларының, төркүйчилдеринин макалумендеги дыно, үгүстөрли кытта башыраң уорзымынгын оңзорум, буюлбуттара миаха киен туттуузын чеккеттэй бу дынус ахтынын аякоррбор тирээн үсүктөттэ.

Булкуурдах олохут очурдагын эндирдэгисээр гэнтэрбэгээ этэгтэй одоруг дуу, колүү нэм дьонол

Үйбазы БАХСЫЛЫРДА!

ҮЛЭЛЭЭХ ХОРМЕЙСТЕР

эбзи ырматын-үйкүүтүн народнай ансамблыгар салайааччынан үзэлди тийбита. Ус сый билгилэндүү үлүсказындоо үзүүчүүлүгөр аасынта. Улан-Дээба исти-
тукаа бишрэг замыг үзүүлмүйт үйкүүтүн, хөрөографи-
идээлэх Оксана Егоровна Сергеевалыны ити сыйларга
танаарынлаахтын үзэлжин, бар-дөвнө бийнрэбүүн ыз-
быттара. Эдэр специалисттар үзэлшир көмөнүргөр «Из-
ку» ансамбль колективи Абын, Оймекон, Хангалас
улуустарынан элбэхтэ гастроллаабыттара. Байдалары
улуустарын уус-ураан самодеятельноонын поругу фес-
тивалларга хас да төгүл дауреат, дипломын булары
ченнэр республикатаацы фестивальдарын кыттан дини
домаант буулбуттара. Ону таңынан Румынияда тахсар
туристический путевканин пайараадалданаан, 1989 сый-
ынам ыйыгар «Сарыада» мак-үйкүү народнай ансам-
блыны кытта 12 хорууда Румыния устун күүжидээ
жидбитеттээр. Муманы үзэлшир сыйларынагар Фекла Ива-
новна орто-боксулаба оббо горуун уонна учууталлар
хордардын чинин үзэлсүнит. Оюн хорын сийтийнлээх
тик ынсан улууска дипломанын ажтын ылбыта.
Оюн Попова 1988 сыйларын Диприниздири оббо му-
зыкалын ослузулаласын хоровой кылаас учууталынан
үзүүлийн калбига. Ити дэлж болтинини ыйга дъяхталлар
хордарын тэрбийбитеэ. Онтой улууска хоровой коллеж
тиктары коруулжынчын конкурс ытылларынан сибээстээни
улахан хору салайан ишлэрэн кыттан баставвиар
бытык Күнбэгэ республикатаацы коруусу кыттар бы

СИБЕРИЙСКАЯ КНИГА СУБЭЛИНГ

ДЬОКУУСКАЙ. Республика кини куоратынавы. Улазаах буолуу кини—Чын биржата консультациялык хаким Федоров капшырмасы. Кини генералынай директора Мискунчарга киңең 5 чаастас 9-ка дивизи элбах каналлаа телефонунан улазаах буолуу боппүрүостарыгар спекциаллистар боско юридический консультациялари болуптар. Телефон ишемэр—056. Манийн салуусынада, Санкт-Петербургра, Россия атын да куорат

Билинчи уз рынога үескээр сыйны проблемада
ра манийн сулуусны тэрийэргэ күнэйдилэр. Кон-
сультацияялмыр сулуусна сапнаас кадрар бааныары-
гында үзни хайдах кордүүхэе сэбүү билбаарар.

раабы ылбыйттара. Мантан сағаламасы бу айар көз лейтиң сирийлар және айна. Ол курдук, киндер 1990-Дынкуускайга шытмалбыт Чураңчи улууңун кул туратын уонна искуствотын күнисэрлөр жаттан республика телевиденистеги гир уонна радиоба уңуздабу тара. 1992-с. С. А. Новгородов 100 саяныгар анылла Чураңчи күнисэрлөр Дынкуускайга Опера уонна балет театрынан сирийлардын ышылабыттара.

Хоровой коллективы Республики Казахстана курска Найахыга баран кыттай Бочуутуй грамотиан шыраадаламнынтара уонна хор салайвачы Фекла Попова «Бастың хормейстер» затын ылоры с тисинде.

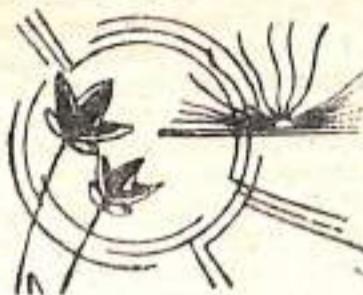
1994 салдаахха Дарийг хорхой коллегийн төслийн уоруулдох түгшнээс кийн «наадмын колектив» вэтийн эмбьета буюлар.

Хор 1996 с. «Дынәрбай» бар дыңиң чур куодан дың республикатаңы көрүү-конкурсма үчүң мисатының ыллан дипломант буолбуттара. Бу хоровой коллективтың көрүү Дыңкүсская куоракка Найахы хор түрүттэбят С. Васильев сырдың көрүнгөнгөр анымыттылыбыта. 1997 с. «Пеюще мужское братство» дың республикатаңы фестивалында хор коллективынан дыңиң оюнунан жетекшүрүштөрдөн дипломынан алғаннаннаннан берле.

Кодалегабытыгар шининкитиң дағана айар үлгети
үгүс-элбек сатыпшылардың бағарабыт. Дөрнүүзүңи
жынысынан тойтуя ыраахха дизер энгел

затыра түрүктүн!
Павел ФЕДОРОВ—Союз
—жаратын түйсүү

Евгения СОРОКОУМОВА



Нийисөм, баарыбын:
Адыйын олоххор
Хомоюру эн билим.
Үөрөр күннэр түзүрүүр
Күңгүлбүт маклалтын.
Дурда-хахла булдуухтуу
Лймы орто дойдук,
Марнаа зүнгүн билим.
Ахсынүүр күннэр аттагар
Лар хатынын күзүнүүхүүтүн.
Барда маҳтад булдуухтуу
Бу орто түрүү дойдуга
Бачча киши гылан
Күн сирин көрдүрбүнүүр.
Дыклюх бүл мии
Күн-куйын пайжан!

ххх

Ой, сурох бүнүүт мөнкүүра-
Тантал, эн буюсарын.

ххх

Кийи ахтартаан сыйлайар,
Ол арн эмэг макнайайар,
Көрүүр көмүк мөбүтүр,
Сүрөнүн бигинтии эройч.

ххх

Олох бүгүүрдүүх түүшүүн
Оргүүй анишнан ишахнан.

ххх

Ирын—олох арияна,
Ирын—тантал адиба,
Ирын—тыншар салгынын,
Тулалык эйтсан.

ххх

Сурох титинин тэбөрий,
Мунчарарын, долгууарын
Кыра оролтуу элкөй
Кистэктөй, эдер сале.

АХТЫЛДАН

Дөвөрүм, зарнахын мишиштэн,
Хандын ганаахын билбээни,
Сүрөнүн эйнгиги ахтартаан
Дауын дафана сыйлайды.

Хос ырыата:

Эн кийин, дөвөрүм, эн кийин,
Мии улан дуудабын уоскуткан,
Сүрөнүр ол арн сүрээм
Эн эмэг мингийн ахтартын.
Көрүүхүүт, дөвөрүм, эн бана
Хатынцаах чарангынтын бымбынтар,
Куустубан ор таалан турохнуу,
Ахтындын сүрөнүр уоскуткан.

Хос ырыата:

Түүнчилүү-күнчилүү арахнат
Эн ыраас сирдик мөрсүүнүү,
Ол арн уоскуйбат адыйын
Мии ыраа обос сүрээм.

Хос ырыата:

КЭРД ДА МИИ ТҮҮЛҮҮ...

Бодуун туфээтийн—
Эбээжин шын-ыраас
Үүтүүр сүүнүүм,
Тулабар айылтадын
Ылтын-туйчар дыктитийн,
Хонуубар сарданам
Тылымбыт эбит...

Хос ырыата:

Дыкти түүл,
Көрө түүл,
Эртүнний эн мижа,
Дыкти түүл,
Көрө түүл,
Изз буолаарын!

Евгения СОРОКОУМОВА 1971-е. Алаңар извилийн
торообут. Хөйсүү оскуузада уоронэр эрдэбүттэн су-
руйар. Очуулаа көмө буолбут учуутал, Россия Суро-
кааччыларын союзун чийин: Иннокентий Наумович
Левинигэ маҳтала улахан.

Байтанин хөбоониоругар минаялары айар, толорор.
Холобур, «Айнама дуу...», «Өрнэ күүтабин», «Айнам

Түүлүм наа буолдар,
Эбээжин тилинэр
Эргиччи тылзым эз
Дойдүм, түнсүү, киорчийн.
Оо, тилинэр обзин,
Оо, Айын-Тангарын,
Кордонообуу, тойонум,
Комодок дойдубар!
Хос ырыата.

СУРУК

Эн мижа сурук сүрүбүтүнг
Танталтын атынга билимэ,
Эн мижа сурук сүрүбүтүнг
Билбенсэ, тавибакса сыйдагын.

Хос ырыата;
Баафар, соруян сурыйан
Мии саныбын билзори,
Баафар, соруян сурыйан
Мии сурохини хомотон.
Саройбекин эйнгиги
Олуун мии нүүтэрбийн,
Саройбекин эйнгиги
Ахтарбын мии, саныбын.
Хос ырыата,

АЙНАМ ДИРИМ...

Айнам дирим
Ангардаа эйнэх
Тантал кэрэ комиссиян
Айнам дирим
Ангардаа эйнэх
Сайынтын күн тахсан коратан
Төбө эн хааллардаан халтайга,
Төбө танталын ташвардаан,
Төбө атынзын барангын
Сурохинөр осонот болын хааллардын?
Дзуунбар олтунуу марахан,
Олдум фүнүүтүү,
Харлагарда эмиске сир-халлан,
Кыланиян бианырбыт сүрээм...



АЛЬМА ДУУ...

Эн сийдоо дуу мии танталбын,
Кырын хараахын хараама,
Ойдоо истине эйнини,
Сирэг-буорга тонсина.

Хос ырыата;
Альма дуу аттыбын
Корбетөө буолангын,
Хомотума дуу, дөвөрүм,
Танталыр-ахтар сүрёби.
Эн табаарын дии санаагын
Кинеситэм албан дын,
Ирыас истине мичээрчин
Эн мижа болохтээрийн.

Хос ырыата.
Конинки эн сийдуун—
Тантал суюх олех суюх,
Сүрээм ыраас эйнинин
Кистизиг суюра танталтан.

Хос ырыата.

ТҮЛҮҮЙО ДУО?

Эн бардиг мингийн хаалтараан,
Атмийнин он дыарабай,
Зэрэмийн ын-ыраас танталбын
Сарайбенсэ сыйдагын.

Хос ырыата;
Түлүүйо дуо сүрээм
Осоо биш танталын,
Түлүүпсүү дуо дөвөрүм,
Атмийнин сыйдагын?

Бастакы танталтан көлөйэн,
Инжинин тантыхын билбээни,
Туураабыт ол уустук партыннын
Тууруум дуо мии айн калэн?

Хос ырыата.

Дирим..., «Түлүүйо дуо?» дийн ода, ирмэлзара
уулуска, республика да тийээ төннэйн эрэлэр. Атын до-
вордар тылларын мелодиялары энэ айар.

Евгения Сорокоумоваңа айыннындах үзүүлгөр си-
тийнээр бааран турал, азааччыларбытсан кана
хөвөннөрүү кытта билийнэрбэйт.

Хос ырыата:

Эн кийин, дөвөрүм,
Туманы бүрүн.

Дыктитик шийбүт кийин
Киор чүүрэв,

Цумнүүрбүт мии күнүүн
Сөрөнүн үргүүтэй.

Мунчарбыт дуунабын эн
Уордо дэлгүтэн.

Ойдүүгүүн эн суюхар
Ахтылжан зарынада

Алсанжа-бүнинээс кана
Суюх мунтуурун.

Эн баартар тулабар
Туух бары түнсара.

Бээ тымнин дызбара гыннинийн
Хос ырыата.

ТАНТАЛГА БИЛИНИЙ

Бу күнүртээ эйнгиги слүнүү арнынам,
Эн заралс, эн түдүк кэрэ мөрсүүнгүү.
Айдаанин уочсайын

үүни ворудуоругар
Лаасанстан эйнгиги көрсө түсүүтүм.

Хос ырыата:

Эн эрэ баар буолангын,
Итэйй, дыллоохун, дөвөрүм,
Эн эрэ баар буолангын
Ахтабын-саныбын уопсайбын.

Бири билэбн—астигийн танталырбын,
Эрээ күүтэргийн, сэргээм.
Эн ыраас, истиг кэрэ мичээргин
Биэрбэдлийн мии тухха дацана.

Хос ырыата.

Билигийн хаминын,
Кимиин сыйдагын
Отойун билэбнин, дөвөрүм,
Сүрээм ытмыр-ылтын, мии дуунаж,
Көлний танталбын таанын эн.

Хос ырыата.

ххх

Күүтэбин эйнгигинини көрсөрүү
Түүнэри-күнүри, дөвөрүм,
Күүтэбин эйнгиги куунарбын,
Танталваах мии күндү сэргээм.

Ахтабын, олуун ахтабын
Эйнгиги мии, комус дөвөрүм,
Ахтабын олуун сэргээм,
Миниынэс эн уонуг сылаанын.

Дөвөрүм, куустарбын эйнгиги,
Дыллонуум да ээ, танталын,
Уурван ылларбын, сэргээм,
Үзүүнум ээ барына.

ДОБОРУМ—АЙЫЛДА

Тантал кэрэ изийнэ
Долгутар суюхин
Тантал үүрүүбүн күдүүтэр,
Дзуунабын абыдымын,

Кимиэхэ санаабын
Айынхын билбээни,
Кимиэхэ танталбын
Кистээбэек этийнин.

Хос ырыата:

Арай билэр мии танталбын
Сууруунуур хатынчанын,
Арай билэр мии танталбын
Кароттэн-кэрэ аймдам,

Мии истиг дөвөрүм
Айылдам буолабын,
Мии истиг сэргээм—
Хатын чарангам.

Харалдьын тахсынта,
Нылругүүн талынта
Дөвөтторбуи кэрсө
Дыаарбайа тидийнээн.

Хос ырыата.

МИН ТАНТАЛЫМ

Эмиске көрсө түсүүтүм,
Тылбыттан мии машытам,
Чоюлуччу көрбүт хараанын
Айылзата мии сурохини.

Хос ырыата:

Дыллоо, дыллоо эн мишина
Мичээрдэ болохтээн.

Браахтан эйхэх
Кытальк буолан мии,

Нерүүм олон эйнгиги,
Харыстам, күндү сэргээм.

Хос ырыата.



